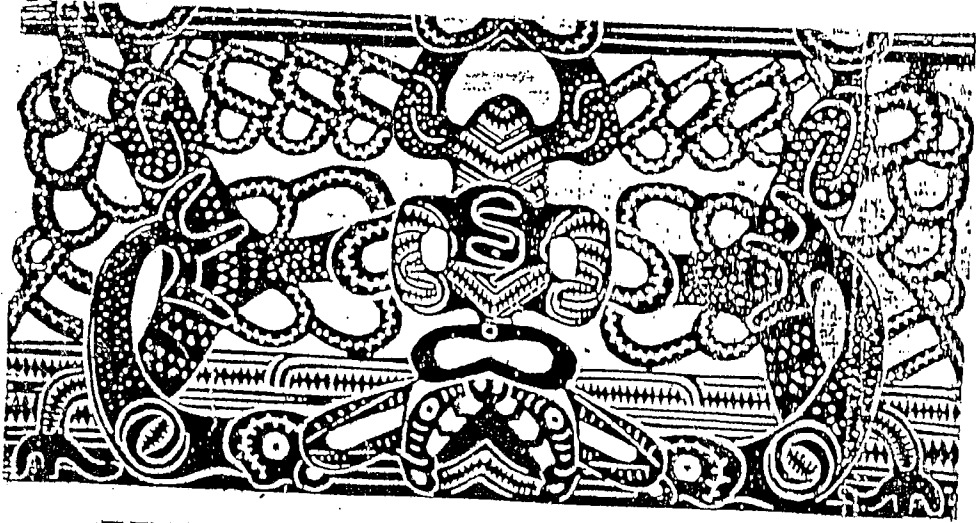

TE HIKA A PAPAUMA

TE TIKANGA KARAKIA

MO TE TAINGA O TE

WHARE TUPUNA

TE AROHA O AO HANGA

SATURDAY 13TH MAY 1995

HE POROPOROAKI

Ko Te Amorangi ki mua - ko te hapai o ki muri
Te tuturutanga mahi pono - o te Maori Mana Motuhake

He kupu aroha kia koutou kua tae mai ki te whakanui
tenei ra whakahirahira.

Kia hora te marino - kia papa pouanuu te moana
kia tere te karohirohi - Hoki pai atu ki te waa kaininga.

Te tomairangi atawhai o Io te Mataaho Hui ei Taiki ei

Tena koutou! Tena koutou! Tena koutou katoa!

Let God be the spearhead - let achievement follow

This is true Maori in action.

We acknowledge your support in attending this great day
gratefully and with aroha.

Let the widespread be calm and the sea shimmer and glisten
like the greenstone. May your journey home be a safe one.

God bless!

Tena ra koutou katoa!

**HE TIKANGA KARAKIA MO TE WHAKATUWHERA
WHARE TIPUNA - Archdeacon (VEN) Joe Aluhata-Brown**

WHAKAMARAMA: I te wa e rite ana ka whakawhaiti mai nga Minita me te Iwi hoki, i runga i te reo karanga. Me whakatata mai i mua i te Whare.

1. MINITA

E nga kora o te ora, kua eke ki te paepae tuatahi. Ka pou poua tona kupu.
E hia nga Mauri o tenei Whare?

2. KAIKORERO

E toru nga Mauri o tenei Whare.
He Mauri Atua, he Mauri Tipuna,
He Mauri Manaaki i te Tangata!

3. MINITA

Ko wai te ingoa o tenei Whare?

4. KAIKORERO

Kia tapaina tona ingoa. Ko Te Aroha o Aohanga!

5. MINITA

Mo wai tenei Whare?

6. KAIKORERO

Mo te Hika a Papauma i te tuatahi me nga Iwi katoa!

7. MINITA

Te mana ko te kupu a te Atua. E te Atua kua whakaturia, kua whakaingotia tenei Whare ko Te Aroha o Aohanga.
E te Atua aroha meinga kia rite tonu te wairua o Te Aroha o Aohanga ki tou ake te ahua. Amine

8. KAIKORERO

E tu ana tatou i runga i te pae tuarua, i runga hoki i tenei Marae atea.

9. MINITA

Ka poua tenei kupu ki te mata o te whenua i runga i te ingoa o te Matua, Te Tama me te Wairua Tapu. Maahu akuanei, maahu apopo. Ka purea tenei marae atea ki tenei waitapu, ka whakapaia, kia noho te Ihi me te Mana o tenei Hapu ki konei i nga wa katoa. Ka purea i runga i te ingoa o te Tokotoru Tapu hei whakakororia i te Atua Kaha Rawa, hei manaaki i nga iwi katoa.

HE MIHI

Ko Puketoi te Maunga!

Ko Waingongoro ko Makatote ko Matakona nga karanga wai e rere ki te moana ko Owahanga te ngutu awai.

Ko Aohanga te Papakainga!

Te Reo Karanga Takitaitua o Te Hika a Papauma!

Nau Mail Haere Mail Haere Mail

Ki te Whakanoa Whakairo me te Whakawatea o te Wharenui.
Te Aroha o Aohanga! Ko ia te kaupapa o te rai

Piki Mail Kake Mail Haere Mail

Na Henare Power
Kaumata - Te Hika a Papauma

WHAKATATA TATOU KINGA MAIHI O TE WHARE

10. MINITA Ko wai te Kaiwhakairo o enei maihi?
11. KAIKORERO Ko John Bevan Ford te Kaiwhakairo o enei maihi.
12. MINITA John Bevan Ford tena koe, e mihi ana ki a koe kua karangatia hei tote, hei maramatanga hei kaipupuri hei tohunga mo nga taonga a nga tipuna. I roto i to tatou tohinga kia koa kia hari, whakamoemitiia te Atua te kaihomai o te tumanako.
13. KAIKORERO Kia hari tahi tatou, ko te Ariki te matapuna o te ora, te maramatanga o te ao.
14. MINITA Ko Reretua tenei ka puta ko Rangitane. Ka purea tenei maihi whakamiharo i runga i te ingoa o te Matua, te tama me te Wairua Tapu; kia tu tonu mo ake tonu hei hono hei paihere te whanaungatanga o tena, o tena, o tena.
15. KAIKORERO No reira matou ka tapae ki a koe e te Matua, i a matou whakamoemiti, mo Ranginui i runga nei, mo Papatuanuku e takoto nei. Mo nga Maunga whakahii, mo nga Puke-korero, mo nga Tai-mihi tangata.
16. KAIKORERO Ko Houtuwaipara tenei ka puta ki a Tara Ika.
17. MINITA Ka purea tenei maihi whakamiharo i runga i te ingoa o te Matua, te Tama me te Wairua tapu; kia tu tonu mo ake tonu hei hono, hei paihere, te whanaungatanga o tena o tena o tena.
18. KAIKORERO No reira matou ka tapae ki a koe e te Matua i a matou whakamoemiti, mo Ranginui i runga nei, mo Papatuanuku e takoto nei, mo nga Maunga whakahii, mo nga Puke-korero, mo nga Tai-mihi tangata.

WHAKATATA TATOU KINGA POU-WHAKAMAHARATANGA
KEI TE TAHA MAUI, KEI TE TAHA MATAU

19. KAIKORERO He Pou-whakamahara tenei ki nga hoia o te pakanga tuatahi. Ratou kua moe i roto ia te Ariki, ratou kaore nei e warewaretia.
20. MINITA Ka purea tenei Pou-whakamahara i runga i te ingoa o te Matua, te Tama, me te Wairua Tapu.
21. KAIKORERO Ko tenei te Pou-whakamahara ki nga hoia o te Pakanga Tuarua o te ao. Ratou e moe mai ra i te pae o te pakanga Ratou ka maharatia i nga wa katoa.
22. MINITA Ka purea nei tenei Pou-whakamahara i runga i te ingoa o te Matua, te Tama, te Wairua Tapu. Ratou kaore e warewaretia.
- KA TU TATOU IMUA I TE KUWAHA O TE WHARE
23. MINITA Ko wai te Kaiwhakairo o tenei kuwaha me tenei Karupe?
24. KAIKORERO Ko John Bevan Ford te Kai-whakairo o te kuwaha me te karupe.
25. MINITA Ka mihi atu ki a koe John. Kua whakairohia Te Amokura me ona korero hohonu, ona whakaaro tiketike, ka purea tenei karupe, tenei pare, i runga i te ingoa o te tokotoru tapu. Ma konei ka kitea te ara tika me te ara whaihua.

WHAKATATA TATOU KI'NGA MAIHI O TE WHARE

10. MINITA Ko wai te Kaiwhakairo o enei maihi?
11. KAIKORERO Ko John Bevan Ford te Kaiwhakairo o enei maihi.
12. MINITA John Bevan Ford tena koe, e mihi ana ki a koe kua karangatia hei tote, hei maramatanga hei kaupupuri hei tohunga mo nga taonga a nga tipuna. I roto i to tatou tohunga kia koa kia hari, whakamoemitiia te Atua te kaihomai o te tumanako.
13. KAIKORERO Kia hari tahi tatou, ko te Aritiki te matapuna o te ora, te maramatanga o te ao.
14. MINITA Ko Reretua tenei ka puta ko Rangitane. Ka purea tenei maihi whakamiharo i runga i te ingoa o te Matua, te tama me te Wairua Tapu; kia tu tonu mo ake tonu hei hono hei paihere te whanaungatanga o tena, o tena, o tena.
15. KAIKORERO No reira matou ka tapae ki a koe e te Matua, i a matou whakamoemiti, mo Ranginui i runga nei, mo Papatuanuku e takoto nei. Mo nga Maunga whakahii, mo nga Puke-korero, mo nga Tai-mihi tangata.
16. KAIKORERO Ko Houtuwaipara tenei ka puta ki a Tara Ika.
17. MINITA Ka purea tenei maihi whakamiharo i runga i te ingoa o te Matua, te Tama me te Wairua tapu; kia tu tonu mo ake tonu hei hono, hei paihere, te whanaungatanga o tena o tena o tena.
18. KAIKORERO No reira matou ka tapae ki a koe e te Matua i a matou whakamoemiti, mo Ranginui i runga nei, mo Papatuanuku e takoto nei, mo nga Maunga whakahii, mo nga Puke-korero, mo nga Tai-mihi tangata.

WHAKATATA TATOU KI'NGA POU-WHAKAMAHARATANGA KEI TE TAHA MAUI KEI TE TAHA MATAU

19. KAIKORERO He Pou-whakamahara tenei ki nga hoia o te pakanga tuatahi. Ratou kua moe i roto ia te Aritiki, ratou kaore nei e warewaretia.
20. MINITA Ka purea tenei Pou-whakamahara i runga i te ingoa o te Matua, te Tama, me te Wairua Tapu.
21. KAIKORERO Ko tenei te Pou-whakamahara ki nga hoia o te Pakanga Tuarua o te ao. Ratou e moe mai ra i te pae o te pakanga Ratou ka maharatia i nga wa katoa.
22. MINITA Ka purea nei tenei Pou-whakamahara i runga i te ingoa o te Matua, te Tama, te Wairua Tapu. Ratou kaore e warewaretia.
- KA TU TATOU I MUA I TE KUWAHA O TE WHARE
23. MINITA Ko wai te Kaiwhakairo o tenei kuwaha me tenei Karupe?
24. KAIKORERO Ko John Bevan Ford te Kai-whakairo o te kuwaha me te karupe.
25. MINITA Ka mihi atu ki a koe John. Kua whakairohia Te Amokura me ona korero hohonu, ona whakaaro tiketike, ka purea tenei karupe, tenei pare, i runga i te ingoa o te tokotoru tapu. Ma konei ka kitea te ara tika me te ara whaihua.

4.

KAHOKI TATOU KI TE PAEPAE O TE WHARE

26. KAUKORERO Ko tenei pae-pae e whakaatu mai nei te pae-tapu hei whakapula i nga tangi, i nga mihi, i nga poroporaki.

27. MINITA Ka purea tenei pae-pae tapu. Kia noho hei wahi nohonga mo nga pu korero mo nga manu tiororo, mo nga puna roimata, Whakawatatata i runga i te ingoa o te Matua, te Tama, me te Wairua Tapu. Amine.

I TENEI WAKA HIKOI TATOU ME HURI RAWA
KI NGA KOKONGA O TE WHARE

28. HIMENE Tama ngakau marie, Tama a te Atua
Tenei tonu matou arohaina mai.

Murua ra nga hara, wetekina mai
enei herekino, whakararu nei.

Takahia ki raro, tau e kino ai
Kei pa kaha tonu, ko nga mahi he

Homai he aroha, mau i mate nei
Tenei ra e Ihu, takina e koe

Tenei arahina a tutuki noa
Putā i te pouri whiwhi hari nui
Amine

5.

KUA HOKI MAI TATOU KI TE RORO O TE WHARE
KA WAATEA KA WHAKAKAHIA NGA RAITI

29. KAUKORERO Tirohia atu nga heke, nga raparapa, te koruru
me nga tohu kei runga. Kia mai rā! Kia mai rā!
Ko Papauna tena, ko Papauna tenei.
Kia hiwa rawā! Kia hiwa rawā!

30. MINITA Ka tohia atu koutou ki te tohi nuku ki te tohi rangi
Kia hoāia koutou ki te putiki whara. Kia tiāia koutou
ki te manu rere rangi. Te rau o titapa kia pai ai koutou
te tu mai, te whakakite mai, te tihoro mai,
ki nga whakatiipuranga. Ki nga whakatiipuranga.
Whakairia mai i roto i te wehi te ihi te mana.
Tena koutou. Tena koutou. Tena koutou.

KO TENEI TE PAE TUATORU - TE RORO O TE WHARE
ME WHAKATIKA MAI TE PUHI TE KUIA RANAI
MAANA E HUAKI TE KUHA O TE WHARE.

31. KAUKORERO Uia mai koia nohea nga mana, no nga tipuna,
no tuawhakarere, he mana hikimuku he mana hikirangi.
Aue! Aue! Aue ha! Taku piki amokura, taku tohu Maori
e koe Papauna ki te piki tarahua, Whakatau mai!
Whakatau mai! Karangā mai!

32. MINITA Nō reira ka purea tenei whare me ona taonga katoa.
Ka herea nga kaha, nga mana, nga tipua, nga wairua poke.
Ka unuhia i runga i te ingoa tapu, i te ingoa mana o te
Ariki, o Ihu Karaiti; Nana nei i takahi enei mea katoa
ki raro i ona waewae.
E Ihowa tohungia matou

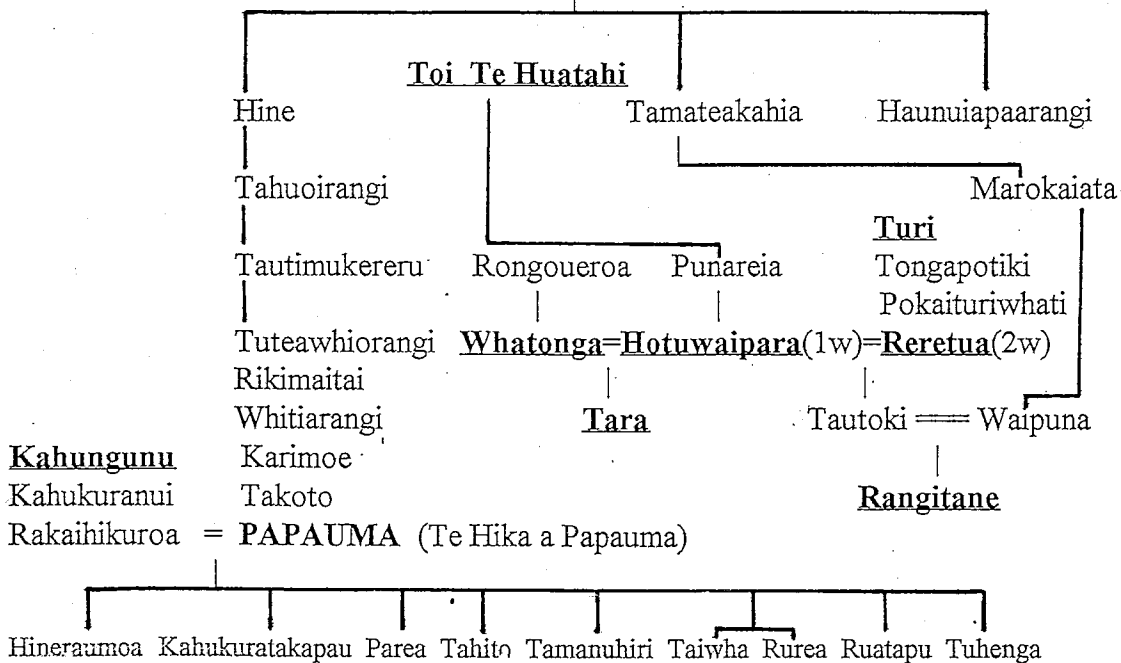
33. IWI E te Karaiti tohungia matou - E to matou matua, i te rangi
kia tapu tou ingoa; kia tae mai tou rangātiratanga;
kia meatia tau e pai ai ki runga i te whenua, kia rite ano
ki to te rangi; Homai ki a matou aiānei he taro ma matou
mo tenei ra; muru o matou hara; me matou hoki e muru nei
i o te hunga e hara ana kia matou; Aua hoki matou e
kawea kia whakawaia; Engari whakarangia matou i te
kino. Amine.

WHAKAPAPA - TE AITANGA A KUPE

Te Potenui
 Te Poroa
 Te Pomarutuna
 Te Pomaruwehi
 Raropuare
 Raropuana
 Uruahi
 Tonga
 Wha
 Ira
 Maikiroa
 Mahuika
 Te Kaununu
 Te Kauroroa
 Te Kauweki
 Te Rupetu
 Maui
 Wharuikura
 Uhenga
 Poutama

Whitirangimamao

KUPE

34. HIMENE

E te Atua kua ruia nei, o purapura pai;
 Homai e koe he ngakau hou, kia tipu ake ai;
 E Ihu kau e tukua, kia whakangaromia;
 Me whakatipu ake ia, kia kitea ai nga hua;
 A ma te Wairua Tapu ra, matopu e tiaki;
 Kei hoki ki te mahi he, o matou ngakau hou. Amine

35. KAIKORERO

Kua oti te tuhituhi, ko te ao me te rangi e pahemo.
 Ko taku kupu e kore e pahemo - I te timatanga te kupu;
 i te Atua te kupu; ko te Atua te kupu.

36. MINITA

I whakakikokikotia te kupu, a, noha kia tatou.
 A kite ana tatou i tona kororia; i te kororia o te Tama
 Whakatapu a te Matua, purena tonu i te aroha; i te pono.

E HAERE ANA TATOU KI TE PAE TUATORU

HE POU TURONGO - HE POU TOKOMANAWA

37. KAIKORERO Ko Kupe ia nei tenei te matakira o te hekenga
 ki Aotearoa.

38. MINITA Ka purea tenei pou i runga i te ingoa o te
 tokotoru tapu. Ka iri mai nga whakapapa;
 nga tuhononga; me nga korero tawhito hei hono
 i a tau te ira tangata.

38. KAIKORERO

I te kahore e hanga e Ihowa te whare mounou noa
 ta nga kaihanga. Ki te kahore e tiakina e Ihowa te whare,
 mounou matara noa nga kaihiaki.

39. MINITA

E te whanau - e noho.
 Ko tenei hoki te wahanga whakamahana;
 Noho whakapiripiri - me te tuku atu ki etahi o tatou
 he wahanga inoi, waiata, motatea ranei.

Tama Ngakau Marie

Tama ngakau marie - Tama a te Atua
tenei tonu matou - Arohaina mai

Murua ra nga hara - wetekina mai
enei herekino - whakararu nei

Takahia ki raro - tau e kino ai
kei pa kaha tonu - ko nga mahi he

Homai he aroha - mau e mate nei
Tenei ra e Ihu - Takina e koe

Tama ngakau marie - Tama a te Atua
tenei tonu matou - Arohaina mai. Amine.

Ono tekau mawhiti o nga waiata

Ma te Atua tatou e atawhai - mana tatou e manaaki
mana e mea kia tiaho tona mata ki a tatou

Kia matauria ai tau ara ki runga ki te whenua
Tau whakaoranga i roto i nga tauivi katoa

Kia whakamoemiti nga iwi ki a koe e te Atua
kia whakamoemiti nga Iwi ki a koe

Kia koa nga tauivi - kia waiata i te hari
no te mea hoki ka tau whakarite - whakawa mo nga Iwi
a ka kawana koe i nga tauivi o te whenua

Kia whakamoemiti nga iwi ki a koe e te atua
kia whakamoemiti nga Iwi katoa ki a koe

Ka tuku mai te whenua i ana hua
a ka manaaki te Atua to tatou Atua i a tatou
a ka wehi nga pito katoa o te whenua i a ia

Na te kune te pupuke - na te pupuke te mahara
 na te mahara te hinengaro - na te hinengaro te manako
 na te manako te wananga

Ka noho ia rikoriko ka puta ki waho - ko te po e
 Ko te po nui - ko te po roa - ko te po te kitea
 Ko te po te whiwhia - Ko te po uriuri
 Ko te po tangotango - ko te po oti atu ki te mate e

Na te kore i aia - te kore te rawea
 te kore te whiwhia
 Ko houtupu - ko hauora
 ka puta ki waho ko te rangi e
 Ko te rangi e teretere ana i runga te whenua

Ka noho te rangi e tu - ka noho ia atutahi ka puta ki waho ko te ra ... e
 Kokiritia ana hei pukanohi mo te rangi
 Ka tau te rangi - ka mahina te ata ki Aohanga e.
 Ka tau

NGA WHAKAIRO

PARE

PAPAUMA Is the carved ancestress above the door. She is the eponymous tipuna of the Te Hika a Papauma hapu of this marae and celebrated member of Te Aitanga a Kupe.

TE POUTUARONGO (INSIDE AT BACK OF WHARE)

MAUI Although Maui was eventually overcome by Hinenuitipo in his bid for immortality for mankind, Maui, as depicted here in the form of a hook, is remembered for his fishing up Te Ika a Maui which was peopled by successive migrations of tupuna from Hawaiki.

KUPE As the central tipuna of Papauma, Kupe is also depicted on the poutuarongo and is remembered as one of the great Hawaiki travellers who dared to traverse the oceans from his Hawaiki homeland to Te Ika a Maui and his legacy, the name Aotearoa given by his wife, was to become the homeland for other great travellers such as Toi Te Huatahi, Whatonga, Turi, Tamatea Mai Tawhiti and for tupuna such as Hotuwaipara and Reretua.

POUTAHU (INSIDE AT FRONT OF WHARE)

TANE The poutahu is Tane. It was Tane who brought enlightenment to the world following his great feat of ascension to Te Toi o nga Rangī to obtain the 3 baskets of knowledge and the 2 stones with which he returned to this world.

AMO

HOTUWAIPARA The top carved figure, she is the grand-daughter of Toi te Huatahi, and, the first wife of Whatonga of the Kuruhapu waka. Their son **TARA** is the carved figure beneath Hotuwaipara. Tara is the eponymous tipuna of the Ngai Tara.

RERETUA This famous tipuna is the great-grand daughter of Turi of the Aotea waka, and, the second wife of Whatonga. Their grandson **RANGITANE** is the carved figure beneath Reretua and he is the eponymous tipuna of the Rangitane iwi.

